

Barbara Kochaniewicz

"Stabat Mater dolorosa iuxta crucem Filii" w pismach dominikanów XIII-XV wieku

Salvatoris Mater 6/2, 51-67

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Publikacje na temat uczestnictwa Maryi w tajemnicy Krzyża odnoszą się bądź to do egzegezy Janowej perykopy J 19, 25-27¹, bądź zostały poświęcone duchowemu macierzyństwu Maryi². Chociaż wielotomowa *Bibliografia Mariana* G. Besuttiego wymienia wiele artykułów poświęconych Matce Bożej Bolesnej, to jednak zagadnienie cierpienia Maryi na Kalwarii w średniowiecznej refleksji teologicznej nie jest wystarczająco zbadane. Oprócz artykułu A. Luisa³ oraz krótkich haseł, dotyczących Matki Bolesnej, pióra wielu teologów, opublikowanych w *Marienlexikon*⁴ oraz interesujących uwag poczynionych w różnych artykułach, nie ma wyczerpujących opracowań na ten temat. Opublikowana niedawno praca doktorska D. Flores, poświęcona analizie interesującej nas perykopy w pismach Ruperta z Deutz potwierdza nasze spostrzeżenia⁵.

Niniejsze opracowanie jawi się jako pierwsze, które zapoczątkuje nową serię studiów na ten temat. Jego celem jest ukazanie obrazu Matki Boskiej Bolesnej wyłaniającego się ze średniowiecznych pism dominikańskich. Biorąc pod uwagę, że mariologia dominikanów nigdy nie była przedmiotem pogłębionych badań, mamy nadzieję, iż niniejsze studium stanie się przyczynkiem do poznania jednego z aspektów doktryny maryjnej głoszonej przez Braci Kaznodziejów. Tytuł artykułu, będący częściowo parafrazą znanej średniowiecznej sekwencji, dobrze streszcza interesującą nas ewangeliczną perykopę, do której często odwoływali się średniowieczni dominikanie.

Bogusław Kochaniewicz OP

Stabat Mater dolorosa iuxta crucem Filii w pismach dominikanów XIII-XV wieku

SALVATORIS MATER
6(2004) nr 2, 51-67

¹ D. BERTETTO, *Beata Virgo Maria et testamentum Domini in cruce*, w: *Maria in Sacra Scriptura*, t. V, Romae 1967, 181-199; H. BARRÉ, *Exégèse de Jean 19, 25-27 et développement doctrinale*, w: TAMŻE, 161-171; A. FEUILLET, *Les adieux du Christ à sa mère (Jn 18, 25-27) et la maternité spirituelle de Marie*, „Nouvelle Revue Theologique” 86(1964) 469-489.

² TH. KOEHLER, *Les principales interprétations traditionnelles de Jn 19, 25-27 pendant les douze premiers siècles*, „Etudes Mariales” 16(1959) 148-155; H. BARRÉ, *La maternité spirituelle de Marie dans la pensée médiévale*, „Etudes Mariales” 16(1959) 87-118; G.M. ROSCHINI, *La maternità spirituale di Maria presso gli scrittori latini dei secoli VIII-XIII*, „Marianum” 23(1961) 225-295; B. AMATA, *Giovanni 19, 26-27 come prova scritturistica della perpetua verginità di Maria. Origine e sviluppo di questa esegesi*, w: *XVI Centenario del Concilio di Capua*

1. Uczestnictwo Matki Chrystusa w tajemnicy Krzyża

Pomimo że średniowieczna mariologia była ściśle związana z tajemnicą wcielenia, to począwszy od XII stulecia rozwijają się nowe prądy. Analiza średniowiecznych pism pozwala zauważyć stopniowe przesuwanie akcentu z tajemnicy Bożego macierzyństwa Maryi na tajemnicę Jej duchowego macierzyństwa. Chociaż tajemnica zwiastowania posiada kluczowe znaczenie dla wszystkich autorów, to jednak rola Błogosławionej Dziewicy, jaką spełniła na Kalwarii, staje się coraz częściej przedmiotem refleksji średniowiecznych kaznodziejów. Temat obecności Maryi u stóp krzyża, Jej współcierpienia, początków Jej duchowego macierzyństwa przedstawiany przede wszystkim w kazaniach, staje się coraz bardziej popularny⁶.

Nie oznacza to jednak, że refleksja nad J 19, 25-27 rozpoczyna się dopiero w wiekach średnich, a pisma Ojców Kościoła są pozbawione jakiegokolwiek wzmianki na ten temat. Interesujący nas temat pojawia się między innymi w pismach św. Ambrożego⁷ i św. Augustyna⁸.

Kontemplacja życia Chrystusa i Jego zbawczego dzieła prowadziła średniowiecznych autorów do stopniowego odkrywania znaczenia obecności Matki Chrystusa na Kalwarii. Św. Anzelm w *De gestis Jesu Christi* oraz w *Meditationes in orationem dominicam*, pisze, że Błogosławiona Dziewica nie tylko *współcierpiała z Synem, lecz również była wewnętrznie zasmucona z powodu naszych grzechów*⁹.

392-1992. *Atti del Convegno Internazionale di studi Mariologici. Capua 19-24 Maggio 1992*, red. G. LICCARDO, F. RUOTOLO, S. TANZARELLA, Capua-Roma 1993, 107-172; E. TONIOLO, *Gv 19, 25-27 nel pensiero dei Padri*, „Theotokos” 7(1999) nr 2, 339-386.

³ A. LUIS, *Evolutio historica doctrinae de Compassione B. Mariae Virginis*, „Marianum” 5(1943) 261-285.

⁴ *Schmerzensmutter (Mater dolorosa)*, w: *Marienlexikon*, t. VI, St. Ottilien 1994, 28-35.

⁵ D. FLORES, *La Virgen Maria al pie de la Cruz (Jn. 19,25-27) en Ruperto de Deutz*, Roma 1993.

⁶ R. LAURENTIN, *Maria nella storia della salvezza*, Torino 1972, 67.

⁷ *Stabat ante crucem mater, et fugientibus viris, stabat intrepida. Videte utrum pudorem mutare potuerit mater Jesu, quae animam non mutavit. Spectabat piis oculis filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem. Stabat non degeneri mater spectaculo, quae non metuebat peremptorem. Pendebat in cruce filius, mater se persecutoribus offerrebat*. AMBROZY, *Liber de institutione virginis*, cap. VII: PL 16, 233.

⁸ AUGUSTYN, *In Joannis Evangelium. Tractatus CXIX*, cap. XIX: PL 35, 1950.

⁹ ANZELM, *Meditationes de gestis D.N. Jesu Christi*: PL 149, 598:

*Astat Virgo virginum cruci Salvatoris,
Stat transfixa gladio intimi doloris,
Nati pernas intuens et rivos cruoris
Intus illa sustinet quo hic tulit foris.*

Benedyktyński mnich Eadmer, w księdze piątej traktatu *De Excellentia Virginis Mariae* podkreśla ogromną miłość Matki do Syna oraz opisuje Jej męczeństwo, które dokonało się na Kalwarii¹⁰. O współcierpieniu Maryi pod krzyżem wspomina również bł. Amadeusz z Lozanny, który zaznacza, że cierpienie Maryi wynikało z Jej ogromnej miłości do Syna. Cysterski teolog wyróżnił dwie miłości Błogosławionej Dziewicy: przyrodzoną i nadprzyrodzoną, łączące się w jedną miłość, którą Maryja miłuje Wcielone Słowo¹¹.

Wielką rolę w mariologii średniowiecznej odegrała teologiczna refleksja św. Bernarda, który w jednym ze swoich kazań stwierdził, że prorocтво Symeona, odnoszące się do Maryi spełniło się pod krzyżem, kiedy Jej dusza została przeniknięta przez miecz boleści¹². Doktor Kościoła odczytuje znak miecza w podwójnej perspektywie. Mieczem, który przeniknął serce Maryi, była włócznia żołnierza, która otworzyła bok zmarłego na krzyżu Jezusa, nie zadając Mu już bólu. Ta sama włócznia, otwierając bok Jezusa, przeszła serce Maryi¹³. Natomiast druga interpretacja miecza, przedstawiona przez cysterskiego teologa, to słowa umierającego na krzyżu Chrystusa skierowane do Matki: *Niewiasto, oto Syn twój* (J 19, 26). Słowa te, twierdzi Bernard, były ostrzejsze niż miecz obosieczny i przeniknęły głęboko, aż do rozdzielenia duszy

*Astans Unigenitum Genitrix deplorat,
Quo se vertat anxias, proh dolor! ignorant:
Nunc plangit, nunc ejulat, nunc gemens adorat.
Sed gestus virgineos dolor non deflorat.*

¹⁰ EADMER MNICH, *Liber de excellentia B. Mariae*, cap. V: PL 159, 567: *Mulier, inquit, ecce filius tuus (Joan XIX,26). O commutatio! pro aeterno et incommutabili Deo purum et corruptibilem hominem, pro naturali et unico filio servum accepit in filium. [...] Vere pertransivit animam tuam gladius doloris, qui tibi amarior exstitit omnibus doloribus cujusvis passionis corporeae; quidquid enim crudelitas inflictum est corporibus martyrum leve fuit, aut potius nihil, comparatione ipsius tuae passionis, quae nimirum sua immensitate transfixit cuncta penetralia tui benignissimi cordis.*

¹¹ AMADEUSZ Z LOZANNY, *Homilia V*: PL 188, 1329: *Ergo abyssu abyssum invocante (Ps 41, 9), duae dilectiones in unam convenerant, et ex duobus amoribus factus est amor unus, cum Virgo mater filio divinitatis amorem impenderet, et in Deo amorem nato exhiberet.*

¹² BERNARD Z CLAIRVAUX, *Sermo in Domenica infra octavam Assumptionis B. Mariae Virginis*: PL 183, 437: *Martyrium sane Virginis [...] tam in Symeonis prophetia quam in ipsa Dominicae Passionis historia commendatur. [...] Vere tuam, o beata mater, animam gladius pertransivit.*

¹³ TAMZE, 437-438: *Et quidam postquam emisit spiritum tuus ille Iesus [...] ipsius plane non attigit animam crudelis lancea, quae ipsius (nec mortuo parcens, cui nocere non posset) aperuit latus, sed tuam utique animam pertransivit. Ipsius nimirum anima jam ibi non erat; sed tua plane inde nequibat avelli. Tuam ergo pertransivit animam vis doloris, ut plus quam martyrem non immerito praedicemus, in quam nimirum corporeae sensum passionis excesserit compassionis effectus.*

i ducha (Hbr 4, 12). W miejsce Jezusa, Maryja otrzymuje Jana, zamiast Nauczyciela - ucznia, zamiast Syna Bożego - syna Zebedeusza.

To wielkie cierpienie Błogosławionej Dziewicy św. Bernard określił jako męczeństwo duszy. *Jeżeli Chrystus mógł cierpieć w swoim ciele, dlaczego Ona nie mogła cierpieć w swoim sercu?*¹⁴

Oprócz tematu współcierpienia Maryi na Kalwarii w średnio-wiecznych pismach pojawia się wątek uczestnictwa Matki Chrystusa w dziele zbawczym Syna. O ile patrystyczna tradycja ukazywała ów temat, opierając się na tajemnicy wcielenia, o tyle teologowie średnio-wieczni wskazują również na obecność Maryi pod krzyżem. Pierwszym teologiem łacińskim, który wyraził doktrynę o uczestnictwie Maryi w dziele zbawienia rodzaju ludzkiego, był Arnold z Bonnevald (†1156). Zdaniem benedyktyńskiego autora, na Kalwarii były dwa ołtarze: jeden w sercu Maryi, drugi w ciele Jezusa¹⁵. Słowa te nie znaczą, że na Kalwarii były dwie odrębne ofiary składane Bogu Ojcu dla zbawienia ludzi, lecz jedna, jedyna ofiara¹⁶. Arnold, broniąc swojej opinii podkreśla, że wspomniane uczestnictwo Maryi opiera się na ścisłym zjednoczeniu Jej woli z wolą Chrystusa. Z drugiej strony, aby nie popaść w kaznodziej-ską przesadę, dokonuje istotnego rozróżnienia, jeśli chodzi o naturę ofiary składanej na Kalwarii: ofiara Maryi, w odróżnieniu od ofiary Chrystusa, miała tylko i wyłącznie charakter moralny¹⁷.

Rupert z Deutz jest pierwszym teologiem, który odczytał scenę J 19, 25-27 jako akt ustanowienia duchowego macierzyństwa Maryi. Jego teologiczna argumentacja wykorzystuje inny Janowy tekst: *kobieta, kiedy rodzi, doznaje smutku, bo przyszła jej godzina* (16, 21) Powyższe słowa umożliwiły Rupertowi zinterpretowanie cierpienia Maryi na Kalwarii jako bólów porodu. Ponieważ był to poród duchowy, dlatego też św. Jan Apostoł powinien zostać uznany za syna Maryi, a Błogosławiona Dziewica powinna być naprawdę uważana za jego matkę. *Ponieważ na Kalwarii Błogosławiona Dziewica rzeczywiście wycierpiała bóle porodu (Ps 47, 7) i w męce Jednorodzonego*

¹⁴ TAMŻE.

¹⁵ ARNOLD Z BONNEVALD, *De septem verbis Domini in cruce*: PL 189, 1694. 1729: *Nimirum in tabernaculo illo duo videres altaria aliud in pectore Mariae, aliud in corpore Christi. Christus carnem, Maria immolabat animam. [...] Una est Mariae et Christi caro, unus spiritus, una charitas, et ex quo dictum est ei: „Dominus tecum”, inseparabiliter perseveravit promissum et donum, Unitas divisionem non recepit, nec secatur in partes, et si ex duobus factum sit unum.*

¹⁶ TENŻE, *De laudibus B. Mariae Virginis*: PL 189, 1727: *Movebat enim eum matris affectio, et omnino tunc erat una Christi et Mariae voluntas, unumque holocaustum ambo pariter afferebant Deo: haec in sanguine cordis, hic in sanguine carnis.*

¹⁷ L. GAMBERO, *Maria nel pensiero dei teologi latini medievali*, Cimisello Balsamo 2000, 180.

porodziła zbawienie nas wszystkich, jest Ona rzeczywiście Matką nas wszystkich¹⁸. Doktryna Ruperta została rozpowszechniona dzięki pismom niemieckiego autora Gerhoha z Reichenbergu (†1169)¹⁹.

2. Teksty maryjne dominikanów XIII-XV wieku

Ponieważ zbadanie powyższego zagadnienia, obecnego w pismach dominikanów żyjących na przestrzeni trzech stuleci przekraczało nasze możliwości, dlatego ograniczono się do wyboru tych spośród autorów, których opublikowane teksty są interesujące z punktu widzenia doktryny mariologicznej. Wśród analizowanych dokumentów należy wymienić kazania Pelagiusza z Portugalii, bł. Jakuba de Voragine oraz Bartłomieja z Breganze; traktaty teologiczne św. Alberta Wielkiego, anonimowego autora *Mariale*, św. Antonina z Florencji oraz Hieronima Savonaroli; a także dzieła ascetyczno-mistyczne bł. Henryka Suzo i św. Katarzyny ze Sieny.

2.1. *Stabat*

Według Jakuba de Voragine określenie *stabat* (stała), odniesione do Boga wskazuje na Jego niezmienność, natomiast w relacji do stworzeń wskazuje na życie cnotliwe, zaś w odniesieniu do Matki Bożej oznacza Jej świętość²⁰. Świętość Maryi sprawiła, że Jej obecność pod krzyżem miała zupełnie inny charakter niż obecność Jana Apostoła. Jeśli Jan był obecny pod krzyżem jedynie fizycznie, to Błogosławiona Dziewica była również zjednoczona ze swoim Synem duchowo. To zjednoczenie wynikało między innymi z Jej głębokiej wiary. Właśnie owo „stabat”, jak zauważa Bartłomiej z Breganze, podkreśla Jej niezachwianą wiarę. Podczas gdy wszyscy uczniowie Chrystusa zachwiali

¹⁸ TAMŻE, 148; RUPERTUS DEUTZ, *In Johannem*, 13: PL 169, 789.

¹⁹ GERHOH, *De gloria et honore Filii hominis*: PL 194, 1105-1106.

²⁰ JAKUB DE VORAGINE, *Sermo De planctu Beatae Mariae Virginis*, w: TENŻE, *Sermones Quadragesimales*, Venetiis 1582, fol. 250v-r. *Stabat igitur iuxta crucem mater Iesu. In quibus verbis, tria possunt notari de Virgine Maria. Sanctitatis excellentia incomparabilis; stabat. Poenaltatis eminentia ineffabilis, iuxta crucem. Propinquitatis attentia venerabilis; Mater Iesu. Quantum ad primum cum dicitur: Stabat: Reperimus in scripturis, stare dici de creatore, et de creatura; sed alter, et aliter. Nam stare de creatore dicitur, propter immutabilitatem. De creatura autem propter virtuositatem, sive sanctitatem. [...] Ioannes et si usque ad crucem sequutus, iuxta crucem stabat corpore, a longe tamen mente, nec ipse agnoscens divinitatem. Sola beata virgo stabat fide elevata, et fixa, deum eis divinitate expectans indubie suam, tertia die resurrectionem, ut merito dicatur maris stella a stando, et lumen fidei mundo naufrago retinendo.*

się w wierze, Ona jedyna wytrzymała, pomimo że miecz boleści przeniknął Jej duszę²¹. Jak zauważa kaznodzieja, w sercu Maryi Kościół przechował swoją wiarę w święty dzień szabat. Dlatego też wspólnota wiernych czci Ją liturgicznym wspomnieniem w dzień sobotni.

Anonimowy autor „*Mariale*”, powołując się na opinię św. Ambrożego, stwierdza, że obecność Maryi pod krzyżem wskazuje na Jej oczekiwanie zbawienia rodzaju ludzkiego przez Chrystusa²². W momencie męki Chrystusa była jedyną osobą, która wyraziła Synowi swoją wiarę i współczucie.

Gruntowną analizę określenia „stabat” przeprowadził w *Summa theologiae* św. Antonin z Florencji:

*Stabat fide levata,
Stabat peccato non inclinata
Stabat Dei voluntati conformata*²³.

Podkreślając wiarę Maryi, arcybiskup Florencji rozwinął intuicję, wyrażoną wcześniej przez Jakuba de Voragine. W momencie aresztowania wszyscy apostołowie oddalili się od swojego Mistrza, zarówno fizycznie, jak i w ich sercach, uważając Go za męża sprawiedliwego i wielkiego proroka, lecz nie za prawdziwego Boga. Chociaż Piotr i Jan po swojej ucieczce zdecydowali się w końcu podążyć za Mistrzem, to jednak Piotr, jak zaznacza ewangelista, podążał za Nim z daleka (Mt 26, 58), natomiast umiłowany uczeń, choć był obecny pod krzyżem fizycznie, to w swojej duszy był daleko od Nauczyciela,

²¹ BARTŁOMIEJ Z BREGANZE, *Sermo 10. De Nativitate*, w: TENZE, *I Sermones de Beata Virgine*, Padova 1993, 68-69: *Stetit namque per fortitudinem „iuxta crucem” non pendens, non cadens, non titubans, non alteri cuique inherens, et licet suam ipsius animam pertransisset gladius, Lc II, 35, spiritus tamen eius in fortitudine fidei permansit stabilis et firmus, ita quod omnibus recedentibus non recessit a fide, unde tota Ecclesia die sabbati sancti dicitur in ea sola mansisse, propter quod et illa die fit commemoratio ipsius per totum anni circulum a fidelibus Ecclesie.*

²² PSEUDO-ALBERT, *Mariale*, q. 148. B. 37, 213b: *Item, addit Ambrosius: „Stabat iuxta crucem, non ut dolorem Filii consideraret, sed ut salutem humani generis expectaret”. Ergo ipsa sola stabat, et omnes alii et aliae fugerunt corde vel corpore; ergo ipsa sola Domino communicavit in passione fide et compassione.*

²³ ANTONIN Z FLORENCJI, *Summa theologiae*, t. IV, Graz 1965 (reprint), kol. 1206: *Prima enim rectitudo mentis est vera fides, fundamentum virtutum. Tempore quidem passionis omnes Apostoli, et discipuli Christi, qui prius stabant fide elevati ad Christum credendum, non solum verum hominem, sed et verum Deum; unde Petrus pro omnibus dixerat: „Tu es Christus filius Dei vivi” (Matt 16), omnes prostrati sunt in infidelitate. Et sicut quum captus fuit Christus in horto a Judaeis, omnes corpore ab eo fugerunt (ut dicunt Evangelistae) ita et mente credentes quidem eum esse verum hominem sanctum, et justum virum, Prophetam in opere et sermone, sed non verum Deum, cernentes passionem ejus tam ignominiosam.*

wątpiąc w Jego Bóstwo. Jedynie Błogosławiona Dziewica, wierząc niezachwianie w Bóstwo swojego Syna, oczekiwała dnia Jego zmartwychwstania, aby uważano Ją za Tę, która podtrzymuje światło wiary w sercach chrześcijan, która niczym gwiazda morza wskazuje im drogę do Chrystusa²⁴.

Drugi aspekt maryjnego trwania (*stabat*) pod krzyżem odnosi się do wolności od grzechu Służebnicy Pańskiej. Jak zauważa św. Antonin, wskazując na interesujące nas wyrażenie, Maryja nie leżała, nie siedziała, nie była skulona, lecz stała (*stabat*). Leży ten, kto poprzez uczynek popełnił grzech; siedzi, kto poprzez przyzwolenie umysłu jest skulony w zmysłowym rozkoszowaniu się. Wszyscy zostali poddani grzechowi z wyjątkiem Błogosławionej Dziewicy, która *stała*, to znaczy, nie miała nic wspólnego z grzechem. Bóg zechciał, aby święta i wolna od grzechu Matka towarzyszyła w męce swojemu Synowi²⁵. Ponieważ, jak zaznacza arcybiskup Florencji, Maryja wypełniała wolę Bożą, zatem Jej trwanie na Kalwarii było wypełnieniem woli Boga. Dlatego też Służebnica Pańska była świadoma, że cierpienie Chrystusa było częścią Bożego zamysłu. Zjednoczenie Maryi z wolą Bożą nie wyrażało się w narzekaniu, gdy Jej niewinny Syn cierpiał, nie miała pretensji do tych, którzy w zamian za wyświadczone im dobrodziejstwa zadali Chrystusowi tyle cierpienia, nie błagała też Boga

²⁴ TAMŻE: *Joannes etsi usque ad crucem secutus, juxta crucem stabat corpore, a longe tamen mente, nec ipse agnoscens divinitatem. Sola B. Virgo „stabat” fide elevata et fixa de ejus divinitate, expectans indubie suam tertiam die resurrectionem, ut merito dicatur „maris stella” a stando, et lumen fidei mundo naufragi retinendo. [...] Sed in illo triduo omnes extincti sunt lumine fidei deitatis Christi, solum in Virgine remansit lumen fidei occultum, quod postea omnibus patefactum est ad omnes suo exemplo illuminandum.*

²⁵ TAMŻE: *Quantum ad secundum stabat a peccato non inclinata, non jacebat, non sedebat, non curva erat, sed stabat. Jacet quis in peccato per pravam operationem, sedet per mentis consensionem, inclinatur per sensualem delectationem. Omnes nos cecidimus quasi folium, scilicet a perfectione virtutum, saltem quod complacentiam sensualem, ubi consistit veniale. [...] „Si dixermus, quia peccatum non habemus, veritas in nobis non est”. Excepta hac sancta Virgine, de qua quum de peccatis agitur, nullam prorsus de ea volo habere mentionem. Non ergo cecidit nec in veniale, de quo Salomon: „Septies in die cadit justus”; sed semper „stabat”. Ad quod etiam hortabatur Apostolus discipulos dicens: „State ergo succinti lumbos vestros in veritate”, scilicet ne delectatio venialis sit in nobis pro posse. Et tamen quum B. Virgo fuerit immunis ab omni peccato, voluit ipsam Deus experiri tantam passionem in morte filii, quantam numquam ullus martyr sustinuit in sua passione, ut dicit beatus Hieronymus. [...] „Proprio filio suo non pepercit Deus”, ita nec matri ejus; quum tamen nullum haberet peccatum. Et si quis bene consideret, inveniet, quod qui acceptior fuit Deo et sanctior, ille magis afflictus est in mundo, non quidem ad purgationem peccatorum quae haberet, quum nullum habuerit Virgo beata; sed ad maius meritum et praemium consequendum.*

o pomstę²⁶. Jej trwanie pod krzyżem zostało określone następująco: *stabat verecunda, modesta, lacrymis plena, doloribus immersa*²⁷.

2.2. Mater dolorosa

Jakub de Voragine, rozważając scenę opisaną w Ewangelii św. Jana (19, 25-27), stwierdził, że w sercu Błogosławionej Dziewicy były obecne dwie miłości i dwie boleści. Pierwsza z nich to miłość do Syna, która nie chciała pogodzić się z Jego cierpieniem. Druga zaś to miłość do ludzi, która nie chciała, aby ludzkość pograżyła się w śmierci. Obydwie miłości, wypełniające serce Maryi, walczyły ze sobą. Miłość do rodzaju ludzkiego okazała się silniejsza.

W sercu Błogosławionej Dziewicy walczyły ze sobą również dwie boleści. Pierwsza z nich nie chciała, aby Syn cierpiał, natomiast druga, będąca cierpieniem z powodu możliwości zraty rodzaju ludzkiego, domagała się śmierci własnego Syna²⁸. Cierpienie z powodu zraty rodzaju ludzkiego okazało się silniejsze²⁹.

²⁶ TAMŻE, kol. 1207: *Quantum ad tertium stabat B. Maria firma, volutati Dei conformans se. Ad quod hortatur Apostolus fideles, ad Philip. 4 dicens: „Sic state in Domino, carissimi, scilicet conformando vos voluntate Dei”. Sciebat B. Virgo, quod Dei voluntas erat filium pati. Et propter hoc in mundum venerat, et Scripturae, quae sibi satis notae erant, hoc praeannuntiabant, quae falli non poterant. Et quum in omnibus requiem quaereret, ut de ipsa canitur, quare non aliter vere quaeritur et possidetur, nisi conformando se divinae volutati secundum rationem; ideo stabat, non murmurabat, quod filius innocentissimus pateretur, non blasphemabat Judaeos, quod ab eis, quibus tot fecerat beneficia, tam crudeliter tractaretur; non vindictam a deo petebat, quod illi a terra vivi absorberentur, ut merebantur; non capillos vel vultum scindebat, quia vidua et sine filio consolatore remanebat, sed stabat verecunda, modesta, lacrymis plena, doloribus immersa. [...] Et tamen ita divinae volutati conformis fuisti, ut salutis umani generis avidissima esse, ut dicere audeam, quod si nullus fuisset repertus, qui filium crucifigeret ad hoc, ut sequeretur salus hominum, et adimpleretur voluntas Dei secundum rationem, si oportuisset, ipsa posuisses in crucem.*

²⁷ TAMŻE.

²⁸ JAKUB DE VORAGINE, *Sermo 116*, w: TENŻE, *Sermone de sanctis*, Venetiis 1573, fol. 168v-r.: *In corde namque virginis certabant duo amores, et duo dolores scilicet amor filii qui nolebat ipsum pati. Et amor generis humani qui nolebat ipsum mori. Et sic inter istos duos amores magna pugna erat. Certabant enim ad invicem quem habitura [fol. 168v] erat de morte filii sui, qui nolebat ipsum pati. Et dolor de perditione generis humani qui volebat ipsum mori. Et quia in corde suo talis pugna erat: ideo tota languida facta fuerat. Nunciate dilecto, quia amore langueo.*

²⁹ TENŻE, *Sermo II. Sabbato Paschae*, w: TENŻE, *Sermones Quadragesimales...*, fol. 206r.: *Notandum autem quod in corde Virginis pugnabant duo amore set duo dolores: duo amores erant amor filii et amor umani generis. Amor filii nolebat Christum pati, amor humani generis volebat ipsum pati: sed amor generis humani superavit amorem filii. Similiter pugnabant duo dolores, scilicet dolor quem habitura erat de morte filii; et dolor quem habebat de nostra perditione, sed dolor, quem habebat de nostra perditione superavit dolorem, quem habitura erat de morte filii.*

Autor *Złotej legendy* ukazuje wyjątkową, niemającą sobie równych miłość oraz wiarę, stojącej pod krzyżem Matki do Syna. Wprawdzie niektórzy apostołowie zachowali miłość do Chrystusa nawet wtedy, gdy już nie żył, lecz byli niedoskonale zjednoczeni ze swoim Mistrzem, ponieważ w godzinie próby, zostawiwszy Go samego, uciekli. Apostołowie byli również słabi w wierze, nawet ją utracili. Pozostali uczniowie Chrystusa, jak na przykład niewiasty, były co prawda ugruntowane w miłości i zjednoczone z Chrystusem, lecz pozostawały nieutwierdzone w wierze i utraciły ją³⁰. Wobec niedoskonałości moralnej wymienionych osób, wiara i miłość Błogosławionej Dziewicy odślaniają swą wyjątkowość. Maryja jako Matka zawsze miłowała swojego Syna i nigdy nie utraciła wiary³¹. Jakub de Voragine podkreśla również stałość Maryi, wobec bojaźni i strachu uczniów Chrystusa, którzy w chwili próby przestraszyli się i uciekli³². Chociaż inni zachwiali się w wierze, Ona jedna wiary dochowała³³.

Pod krzyżem ujawniła się nie tylko wyjątkowość cnót teologalnych Matki Chrystusa, lecz również ogrom cierpienia, którego doświadczyła. Jak zaznacza dominikański kaznodzieja, wiele cierpi matka, gdy słyszy o śmierci swojego syna, lecz jeszcze bardziej cierpi, gdy słyszy, że został on zabity. Najbardziej jednak cierpi ta, która widzi, jak jej syn jest zabijany. Jak wielkie musiało być cierpienie Matki, która własnymi oczyma oglądała Syna umierającego w ogromnych mękach³⁴.

³⁰ TENŹE, *Sermo* 116..., fol. 168r.: *In Christi passione quidam erant fortes quantum ad amorem sicut apostoli qui etiam ipsum mortuum diligebant. Sed debiles quantum ad corporalem associacionem, quia ipso relicto fugerunt. Et quantum ad fidem quia ipsam perdiderunt. Alii fuerunt fortes quantum ad amorem, et associacionem sicut sunt sanctae mulieres, quae ipsum diligebant et iuxta Crucem associabant. Sed debiles ad fidem quia ipsam perdiderunt.*

³¹ TAMŹE: *Beata autem virgo fuit fortius, et quantum ad amorem, quod filium suum semper dilexit, et quantum ad associacionem quia iuxta crucem semper stetti, et quantum ad fidem quia ipsam nunquam amisit, et quantum ad mortis horrorem, quia mori non timuit.*

³² PELAGIUSZ PARVUS, *Sermo VI de Assumptione B. Virginis*, w: B.F. DA COSTA MARQUES, *Sermonário de frei Paio de Coimbra. Edição e interpretação da estrutura e formas de pregação* (Diss. Univ. Do Porto), Porto 1994, 345: *Primo patuit iuxta crucem, quando omnes discipuli recesserunt mente et corde, et ipsa stetit mente et corde.*

³³ JAKUB DE VORAGINE, *Sermo* 216..., fol. 310r.: *Fuit etiam in ipsa constantia laudabilis, quia coeteris fugientibus ipsa non fugit, coeteris paventibus ipsa non pavit, coeteris fidem perdentibus ipsa fidem servavit. Fuit etiam in ea inextinguibilis charitas, tum quia habebat inem perpetuum, id est Dei filium qui corpus eius impleverat, et mentem eius inflammaverat, et ex ea corpus humanum sumpserat.*

³⁴ TAMŹE, fol. 168r.: *Multum dolet mater quando audit filium mortuum, sed plus dolet quando audit ipsum horribili morte necatum. Sed maxime dolet quando occiditur ante suum conspectum quanto ergo dolore virgo vulnerabatur, quae cum esset pia mater, et tota mater, et unicus mater videbat filium suum mortuum et horribili passione necatum, et ista omnia fieri ante suum conspectum.*

Cierpienie Maryi było tym większe, że nie była w stanie uczynić czegokolwiek, aby przynieść Synowi ulgę: *Jej boleść była tym większa, że nie mogła przyjść z pomocą swojemu Synowi. Widziała ciało swojego Syna pokryte ranami i nie mogła ich opatrzyć. Widziała krew i nie mogła jej powstrzymać, widziała pochyloną głowę i nie mogła jej podtrzymać, widziała łzy swojego Syna i nie mogła ich osuszyć*³⁵.

Autor *Złotej legendy* dostrzega również inne racje, które podkreślały ogrom cierpienia Matki Pana. Jej ból był jeszcze większy, ponieważ nie mogła go z nikim innym podzielić. O ile śmierć dziecka zadaje cierpienie obojgu rodzicom, i jedno z nich stara się pocieszyć drugie w bólu, dzięki czemu cierpienie staje się nieco łżejsze, o tyle w przypadku Maryi cierpienie z powodu męki i śmierci Jej jedyne Syna dotknęło Ją samą, ponieważ Chrystus nie miał ziemskiego ojca³⁶.

Jakub de Voragine wymienił jeszcze inne racje, które potęgowały ból Maryi. Jej cierpienie powiększał fakt, że Chrystus został ukrzyżowany pomiędzy dwoma złoczyńcami, jak również to, że wymierzona kara była niezmiernie bolesna i długotrwała, ponieważ dotykała miejsc szczególnie wrażliwych na cierpienie oraz rozpoczęła się w momencie aresztowania i trwała do godziny dziewiątej dnia następnego³⁷. W tym

³⁵ TENŹE, *Sermo II in die Sabbato Paschae...*, fol. 206v.: *Virgo igitur beata immenso dolore vulnerabatur, quando videbat filium suum occidi, et horribili morte necari, et ante oculos suos haec omnia fieri. Quinto ex eo quod erat ad iuvandum impotens: magna consolatio est alicui matri, quando filium suum in sua morte osculari, et amplexari, et adiuvare potest: haec autem in nullo filium suum poterat tunc adiuvare: audiebat enim [...], et non poterat ei potum porrigere: videbat ipsum vulneribus plenum, et non poterat vulnera alligare, conspiciebat ipsum sanguine plenum, et non poterat lintheo extergere, videbat ipsum male captum teneri, et ipsum non poterat liberare, videbat ipsum caput male tenentem, et non poterat sustentare, videbat ipsum in cruce flentem, et non poterat lacrimas extergere, videbat ipsum expirasse, et non poterat amplecti, nec osculari, videbat sanguinem in terra affluere, et non poterat recolligere.*

³⁶ TAMZE: *Secundo ex eo quod erat tota mater: quando enim dolor dividitur in multis, minor invenitur in singulis; si enim aliqua mater filium amittit, dolorem suum cum patrem dividit; et ideo talis dolor ex tali divisione quodammodo minuitur. Virgo autem beata, cum nullo dolorem suum dividere potuit: quia nullus pater ibi erat. Tertio ex eo quod erat unicus matri: si aliqua mater filium perdidit, consolationem accipit quando alios habet, vel habere sperat; Virgo autem Maria nullum habebat alium, nec se habere sperabat. Unde poterat dicere istud: Sicut mater unicum amat filium, ita te diligebam.*

³⁷ TAMZE, 207v.: *Tertio causabatur ipse dolor ratione supplicii: videbat enim filium suum pati poenam ignominiosam, quia inter duos latrones, tanquam latro fuit positus: poenam acerbam in locis nervosis, et maxime sensitivis fuit vulneratus, et perforatus: poenam diuturnam, quia ab illa hora noctis qua captus fuit, usque ad horam nonam quia expiravit in suppliciiis, et doloribus semper fuit: poenam iniustam, quia sicut dicitur: peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius. Et quia Virgo beata fuit tanta amaritudine plena.*

czasie *wszelka Jej radość zamieniła się w płacz, wszelka pociecha we łzy, wszelka Jej światłość stała się ciemnością*³⁸.

Wiele miejsca cierpieniu Maryi poświęcił w swoich pismach Henryk Suzo. Przedstawiciel mistycznej szkoły nadreńskiej z wielką wnikliwością opisuje stan duszy Maryi stojącej u stóp krzyża. W dziele *Horologium Sapientiae* przypisuje on Najświętszej Maryi Pannie następujące słowa: *Kiedy wznosząc oczy, zobaczyłam mojego Jednorodzonego Syna, najdroższy skarb mojego serca, wiszącego na krzyżu pomiędzy złoczyńcami, cierpiącego boleści śmierci, jak trudny do zniesienia był dla mnie ten widok, jak bardzo bolesny był to obraz. Dusza moja była udęczona cierpieniem, moje wnętrzości były złamane i wszystkie moje kości umierały z Nim.*

*Uszły ze mnie wszystkie siły, opuściło mnie wszelkie uczucie i przeniknęło mnie nieszczęście. Zwróciłam moje oczy przepelnione łzami ku górze i zobaczyłam mojego Umiłowanego, wiszącego na Krzyżu i nie mogłam dać rady Go pocieszyć. Spojrzałam wokół i z wielkim bólem zobaczyłam tych, którzy wydarli mi mój skarb i zadawali Mu cierpienie, dręcząc Go okrutnie. O, jak bardzo udęczona była we mnie dusza moja, jak wielkie cierpienie ją doświadczało. Byłam bez serca, ponieważ On je wziął i wraz z Nim zostało ono ukrzyżowane. Od krzyku i jęków niemal straciłam głos*³⁹.

Średniowieczni dominikanie, rozważając tajemnicę ukrzyżowania, wielokrotnie podkreślali, że proroctwo wypowiedziane przez Symeona wypełniło się na Kalwarii⁴⁰. Jak zaznacza Jakub de Vora-

³⁸ HIERONIM SAVONAROLA, *Trattato dell'Amore di Gesù Cristo*, w: GIROLAMO SAVONAROLA, *Opere Spirituali*, red. M. Ferrara, t. 1, Roma 1976, 101: *Se questo non ti muove, guarda almeno la sconsolata madre Maria, e pietà di lei ti prenda. O Vergine bella, dove sono i tuoi gaudii precedenti; ove sono le dolci consolazioni; ove sono li dolci coloquii del tuo dolcissimo Iesù? Ogni gaudio è convertito in pianto; ogni consolazione è fatta lacrimosa; ogni luce è fatta scura.*

³⁹ HENRYK SUZO, *Horologium Sapientiae*, lib. I, cap. 16 (wyd. P. Kunzle), Freiburg 1971, 514-515: *Hunc igitur Filium unigenitum, cordis mei thesaurum pretiosum, cum oculis elevatis vidissem sic contemptibiliter in cruce cum latronibus suspensum, et doloribus mortis angustiatum; ah quam intolerabilis mihi hoc aspectus erat, o quam lamentabilis et poenosa haec mihi visio fuit. Anima mea prae dolore cruciabat, viscera materna sauciabantur, et commoriebantur omnia ossa mea. Virus omnis evanuit, sensus a me recessit, et calamitas me oppressit immensa. Oculos lacrimosos sursum levavi, dilectum meum suspensum vidi, nec sibi in aliquo solatium ferre potui. Respexi deorsum, et cum dolore immenso vidi eos, qui meum thesaurum rapuerant et tam crudeliter vexantes torquebant. O quantum anima mea in me angustiabatur, quam magno cruciabat dolore. Corde privata eram, quia ipse mihi cor abstulerat et simul secum crucifixum tenebat. Vocem prae clamore et eiulatu multo amiseram, quod vix loqui poteram.*

⁴⁰ BARTŁOMIEJ Z BREGANZE, *Sermo L. De Annuntiatione*, 323: *Tercia ratione fuit Virgini Dei Filius non solum incarnatus et passus set et resuscitatus sicut „aqua frigida” quando, post agones passionis ipsius quam propriis oculis „iuxta crucem stans” vidit*

gine, mieczem przesywającym serce Maryi była włócznia żołnierza. Wspomniana włócznia, która przebiła bok umarłego Chrystusa, nie mogła Mu zadać bólu. Przeszyła natomiast serce Matki, sprawiając ogromne cierpienie⁴¹. Dla Antonina z Florencji mieczem, który przeniknął serce Maryi, były słowa umierającego Chrystusa: *Oto Syn Twój*⁴². Natomiast jak zauważa św. Albert Wielki, Bóg, wybierając sobie Dziewicę na Matkę, chciał, aby Jej duszę przeniknął miecz Jego cielesnej męki; aby Jego Matka doświadczyła wewnątrz swego serca tego, co On wycierpiał w swoim ciele⁴³.

Hieronim Savonarola, rozważając tajemnicę ukrzyżowania, zauważył, że obecność na Kalwarii zarówno Jezusa, jak i Jego Matki potęgowała cierpienie obojga. Maryja bezmiernie cierpiała, widząc mękę swojego Syna, natomiast Chrystus widząc ból swojej Matki cierpiał jeszcze bardziej⁴⁴. Według Henryka Suzo ogrom boleści przepełniającej macierzyńskie serce Matki Chrystusa powiększała miłość: *Im droższy, im słodszy jest umiłowany, tym trudniejsza do zniesienia staje się Jego śmierć*⁴⁵.

Cierpienie Błogosławionej Dziewicy u stóp krzyża zostało określone przez średniowiecznych dominikanów jako męczeństwo. Kazanie Pseudo-Alberta na uroczystość Wniebowzięcia podkreśla, że Maryja wycierpiała więcej niż inni męczennicy. Jej duchowe cierpienie zostało spowodowane męką Pańską. Męka Jej Syna stała się mieczem boleści, który przeniknął Jej duszę⁴⁶. Dlatego też, jak zauważa Jakub de Vo-

et sensit adeo quod gladius doloris et compassionis animam eius confodit, quando, post penalem expectationem triduanę sepulture, Iesus ei fons saliens vitam eternam prius de terra exiens primo aparuit et haustu sue visionis cam refrigeravit.

⁴¹ JAKUB DE VORAGINE, *Sermo* 216..., fol. 310r.: *Nam in filii passione in ea fuit dolor intolerabilis. Tuam ipsius animam pertransibit gladius. Quando enim corpus Christi lancea pertansivit, anima Christi in Christo non erat, anima vero matris in ipso erat et ideo illa lancea eius animam pertransivit.*

⁴² ANTONIN Z FLORENCJI, *Summa theologiae*..., kol. 1205: *Deprecor ipsum filium, ut suis verbis mellifluis me consoletur: mihi non loquitur, nisi illud: Ecce filius tuus; quod verbum ut gladius pertransivit animam meam.*

⁴³ ALBERT WIELKI, *Super III Sententiarum*, d. 17 a. 1 ad 1. B 28, 299b: *Deus quando elegit Virginem matrem, voluit suam ipsius animam pertransire gladium passionis suae corporalis, ut ipsa intus sustineret quod ille foris pertulit; ergo voluit eam velle quod Christus filius suus non pateretur.*

⁴⁴ HIERONIM SAVONAROLA, *Trattato dell'Amore di Gesù Cristo*..., 114-115: *Il Figliuolo, dunque, non conforta la Madre in tanta calamitate; né la Madre il Figliuolo. Iesù è l'amaritudine di Maria; e Maria è la pena di Iesù. O crudele, o spietato, o duro risguardo dell'uno e dell'altro, poiché insieme si contristano, dove si doverebbono consolare.*

⁴⁵ HENRYK SUZO, *Il libretto dell'Eterna Sapienza*, w: ENRICO SUSONE, *Opere spirituali*, cap. XVII, Alba 1971, 311.

⁴⁶ PSEUDO-ALBERT, *De Assumptione* B.M.V, w: TENŻE, *Sermones de sanctis*, B, 13, 537a: *Unde dixerat ei Simeon, Luc II, 35: „Tuam ipsius animam pertransibit*

ragine, Kościół w piątek czci męczeństwo Chrystusa, natomiast dzień sobotni został poświęcony wspomnieniu męczeństwa Maryi⁴⁷.

2.3. *Iuxta crucem Filii*

Dominikanie, rozważając obecność Maryi na Kalwarii zwracali uwagę nie tylko na Jej cierpienie, lecz również na Jej doskonałe zjednoczenie z cierpieniem Chrystusa. Bartłomiej z Breganze mówi o cierpieniu Chrystusa i o współcierpieniu Maryi (*compassio*)⁴⁸. Natomiast Hieronim Savonarola precyzuje, że o ile Jezus cierpiał w ciełe, o tyle Maryja cierpiała w sposób duchowy. W jednym ze swoich traktatów stwierdza: *O najśłodsza Matko, kto mógłby opowiedzieć twój gorzki płacz? Twój słodki Jezus został cielesnie przybity do krzyża, Ty zaś, Maryjo, zostałaś przebita owymi gwoźdźmi duchowo. Twój Jezus został okrutnie zraniony w swoim ciełe, natomiast Maryja została zraniona w swoim sercu. Twój Jezus został okrutnie zraniony w swoich członkach, Maryja zaś nosi wiele ran w swojej duszy*⁴⁹.

Dominikańska refleksja ogarnia również zagadnienie uczestnictwa Błogosławionej Dziewicy w dziele zbawczym Chrystusa. Święta Katarzyna ze Sieny w jednej ze swoich modlitw podkreśla, że Maryja była nie tylko zjednoczona z Chrystusem w cierpieniu, lecz również

gladius". Hieronymus: „*Constat quod alii Sancti, etsi passi sunt pro Christo in carne, tamen in anima, quia immortalis est, pati non potuerunt. Beata vero Dei genitrix, quia in ea parte passa est, quae impassibilis habetur, ideo, ut ita fatear, quia spiritualiter et atrocius passa est gladio Passionis Christi, plus quam martyr fuit.*

⁴⁷ JAKUB DE VORAGINE, *Sermo* 216..., fol. 311v.: *Nobiscum domina stare debes, qui martyr et plusquam martyr fuisti, quam lancea tanti doloris perforavit, tanta constantia armavit, tanta charitas inflammavit*; TENZE, *Sermo in Sabbato post cineres*, w: TENZE, *Sermones Quadragesimales...*, fol. 16r.: *Beata autem Virgo et si non passa sit martyrium carnis, passa est tamen martyrium mentis [...]. Et illud martyrium in ea continuatum fuit in tota feria sexta et toto sabbato sequenti. Sexta autem feria dedicata est martyrio Filii et ideo sequens sabbatum dedicari debuit martyrio matris.*

⁴⁸ BARTŁOMIEJ Z BREGANZE, *Sermo* 17. *De Nativitate*, w: TENZE, *I Sermones de Beata Virgine*, 107: *Unde in Ieremia reprehenditur anima que post Christi passionem et Marie compassionem effluit vanitate: „usque quo”, inquit, „delicūs solveris filia vaga” (Ier. XXXI). Rosa modica est statura et Maria et quelibet patientis anima in passione descripta, iuxta illud Iob, XII: „lampas contempta in cogitatione divitum parata ad tempus statutum”. [...] Rosa licet rubicunda sit tamen est frigida, et Maria licet in Christi passione fuerit amore calida, quod per hoc petet quod „iuxta crucem” pro nostra salute stabat, fuit tamen latroni dextro frigida quia ei procuravit refrigerium et misericordiam.*

⁴⁹ HIERONIM SAVONAROLA, *Trattato dell'Amore di Gesù Cristo...*, 114-115: *O dolcissima Vergine e madre Maria, chi potrebbe narrare il tuo amaro pianto? Il tuo dolce Iesù è stato corporalmente in croce confitto; e tu, Maria, spiritualmente da quelli chiovi sei stata trasfissa. Il tuo Iesù è ferito nel suo corpo crudelmente: e tu sei impiagata nel core amaramente. Quante piaghe ha il tuo dolce Figliuolo nelle sua membra, tante ferite ha Maria nell'anima sua.*

w sposób świadomy uczestniczyła w Jego dziele zbawczym: *O Maryjo, świątynio Trójcy Świętej. [...] Maryjo wykupicielko rodzaju ludzkiego, ponieważ Słowo przyjmując Twoje ciało odkupiło świat. Chrystus odkupił świat swoją męką, Ty natomiast boleścią ciała i ducha*⁵⁰.

Użyte w modlitwie sformułowanie, określające Maryję jako *wykupicielkę rodzaju ludzkiego* wyraża ideę uczestnictwa Maryi w dziele zbawczym Syna. Matka Chrystusa poprzez cierpienie ciała i ducha, zjednoczone z Ofiarą Jej Syna, staje się współodkupicielką⁵¹ rodzaju ludzkiego.

Według mistyczki ze Sieny, serce Błogosławionej Dziewicy było do tego stopnia rozpalone pragnieniem zbawienia ludzkości, że, jak twierdzi, *Maryja uczyniłaby z siebie samej schody, aby tylko Jej Syn mógł zawisnąć na Krzyżu, gdyby nie było żadnego innego sposobu*⁵². Tę samą ideę omówiła szerzej w liście 30: *Syn spieszy na śmierć ze względu na wielką miłość, która przepelnia Jego serce, aby dać nam życie. Jego pragnienie świętego posłuszeństwa Ojcu jest tak wielkie, że zatracił własną miłość i spieszy na krzyż. To samo czyni najłodsza i najdroższa Matka, która świadomie traci miłość Syna, nie czyniąc niczego, aby Go wybawić od śmierci, lecz przeciwnie, sama pragnie stać się schodami (wiodącymi na krzyż), chcąc, aby On umarł. Jej serce zostało zranione miłością naszego zbawienia*⁵³.

Podobną myśl wyraził Bartłomiej z Breganze, zdaniem którego obecność Maryi pod krzyżem wynikała z Jej ogromnego pragnienia zbawienia rodzaju ludzkiego⁵⁴. Błogosławiona Dziewica stała pod krzyżem, ponieważ pragnęła naszego zbawienia⁵⁵.

Według anonimowego autora *Mariale*, jedynie Maryja, stojąc pod krzyżem, zachowała wiarę i współcierpiała ze swoim Synem. Jej zjednoczenie z cierpiącym Synem (*communicatio passionis*) było po-

⁵⁰ KATARZYNA ZE SIENY, *Le Orazioni* (red. G. Cavallini), Roma 1978, 118. Zob. ŚW. KATARZYNA ZE SIENY, *Modlitwa do Matki Boskiej*, w: *Teksty o Matce Bożej. Dominikanie średniowieczni*, (tł. J. Salij), Niepokalanów 1992, 118.

⁵¹ Należy przypomnieć, że maksymalistyczny tytuł Maryi jako współodkupicielki nie został przyjęty przez Sobór Watykański II. Nie ma akceptacji dla niego zarówno ze strony Magisterium Kościoła, jak i teologów.

⁵² KATARZYNA ZE SIENY, *Lettera n. 144*, w: TAŻ, *Le Lettere*, Milano 1987, 995.

⁵³ TAŻ, *Lettera n. 30*, w: TAMŻE, 1062.

⁵⁴ BARTŁOMIEJ Z BREGANZE, *Sermo 19. De Nativitate*, w: TENŻE, *I Sermones de beata Virgine*, 124: *ut de ipsis dicatur: „castra Dei sunt hec”. Hiis „quasi storax”, cuius resina est odoris iocundi, Virgo exemplum dedit fervoris spiritus et ardoris, quando esuriens et sitiens iusticiam humane redemptionis „iuxta crucem stetit”, nec destitit assistere triumphanti donec, forti armato eiecto foras, audivit: „consumatum est”.*

⁵⁵ TENŻE, *Sermo 17. De Nativitate*, w: TENŻE, *I Sermones de beata Virgine*, 107: *Rosa licet rubicunda sit tamen est frigida, et Maria licet in Christi passione fuerit amore calida, quod per hoc patet quod iuxta crucem pro nostra salute stabat.*

strzegane jako nadzwyczajna łaska, ofiarowana przez Syna. Chrystus pragnąc, aby Jego Matka stała się uczestniczką owoców odkupienia, chciał także, aby stała się Ona również uczestniczką Jego męki. Maryja dzięki współcierpieniu z Chrystusem stała się współzycielką odkupienia (*adjutrix redemptionis*)⁵⁶.

Należy zaznaczyć, że współcierpienie Maryi ofiarowane dla zbawienia rodzaju ludzkiego zostało wielokrotnie podkreślone we wspomnianym *Mariale*. Matka Chrystusa nie tylko współcierpiała ze swoim Synem, lecz również wyraziła zgodę na Jego cierpienie⁵⁷ i wspaniałomyślnie ofiarowała Go za zbawienie świata⁵⁸.

Uczestnictwo Błogosławionej Dziewicy w męce Chrystusa zostało przedstawione w kontekście kwestii podwójnych narodzin. Pierwsze narodziny Chrystusa były bezbolesne, natomiast drugie, dzięki którym wierni narodzili się do życia w Chrystusie, były naznaczone cierpieniem. Zechciał Bóg Miłosierdzia, aby owo dzieło miłosierdzia miało wsparcie ze strony Tej, która jest nazywana Matką miłosierdzia. Dekret Boga sprawił, że uczestnictwo w owym dziele miłosierdzia zostało zarezerwowane jedynie dla Błogosławionej Dziewicy⁵⁹.

⁵⁶ PSEUDO-ALBERT, *Mariale*, q. 149, sol. B. 37, fol. 219a.: *Sola beatissima Virgo tunc fidem habuit, et compassionem crucifixi Dei et hominis, et per se passionem ex compassione patientis. Et sic sola fuit, cui datum est hoc privilegium, scilicet communicatio passionis, cui Filius ut dare posset praemium, voluit communicare passionis meritum, et ut ipsam participem faceret beneficii redemptionis, participem esse voluit et poenae passionis: quatenus sicut fuit adjutrix redemptionis per compassionem, ita mater fieret omnium per recreationem: et sicut totus mundus obligatur Deo per suam passionem, ita et Dominae omnium per compassionem.*

⁵⁷ TAMŻE, q. 51. B 37, 97b: *hoc autem totum fuit in beatissima Virgo in summo, quae de corde et corpore templum Sancto Spiritui construxit, in quo Filius Dei corporaliter habitavit, [...] immo ipsum filium suum et Filium Dei, non prout panis et vinum in corpus ipsius transferebatur et sibi speciebus alienis immolabatur, sed secundum quod in ejus propria carne et sanguine secundum corpus formabatur, sub ipsa sua specie propria in qua eum genuit, spontaneo ejus consensu in ejus passione pro nobis omnibus obtulit: per quam sufficientissimam et gratissimam hostiam semel oblatam, Deum toto generi humano reconciliauit.*

⁵⁸ TAMŻE, q. 25. B 37, 55b: *Maria sic dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret pro nobis.*

⁵⁹ TAMŻE, *Mariale*, q. 148. B 37, 214a.: *ergo peperit Filium suum primogenitum sine dolore in sua natiuitate, postea peperit totam gentem simul in Filii passione, ubi facta fuit ei in adiutorium simile sibi, ubi ipsa mater misericordiae Patrem misericordiarum in summo opere misericordiae adjuvit, et una secum omnes homines regeneravit. Et haec regeneratio cum summo dolore utriusque fuit. Unde Glossa ibi posita: „Multo labore in fide genuit”. Ex his patet, quod Pater misericordiarum soli matri misericordiae opus summae misericordiae, id est, passionem communicauit.*

3. Zakończenie

Przegląd pism dominikanów XIII-XV wieku ujawnia ich gatunkową różnorodność. Obok kazań oraz pism ascetyczno-mistycznych są to również dokumenty, odzwierciedlające refleksję uniwersytecką nad zagadnieniem uczestnictwa Błogosławionej Dziewicy w tajemnicy krzyża (*Mariale*). Pomimo że w kalendarzu liturgicznym średniowiecznego Kościoła figurują jedynie cztery święta maryjne (Zwiastowania, Oczyszczenia, Wniebowzięcia i Narodzenia Matki Bożej), a zatem nie było specjalnej liturgicznej okazji, sprzyjającej refleksji nad interesującym nas zagadnieniem, to jednak pisma dominikanów zawierają wiele interesujących informacji. Pisma te potwierdzają, że zagadnienie uczestnictwa Maryi w tajemnicy krzyża budziło coraz żywsze zainteresowanie zarówno wiernych, jak i kaznodziejów. Pierwsi, poprzez wielorakie formy pobożności ludowej (*coronae, planctus,*) wyrazili swoją cześć do Matki Bożej Bolesnej, drudzy, kontemplując tajemnicę Krzyża, dzielili się podczas kazania jej owocami (*contemplata alias tradere*).

O. dr Bogusław Kochaniewicz OP
Pontificia Università S. Tommaso d'Aquino "Angelicum"

Largo Angelicum 1
00184 Roma
Italia

e-mail: kochaniewicz@pust.urbe.it

Stabat Mater dolorosa iuxta crucem Filii nei scritti degli autori domenicani del XIII-XV secolo

(Riassunto)

La questione che riguarda la presenza di Maria sotto la Croce appare nei diversi documenti degli autori domenicani del XIII-XV secolo. Grazie alla scelta di alcuni scrittori dalle diverse epoche, grazie all'analisi dei loro scritti è stato messo in evidenza un'immagine di Maria Addolorata presente nella riflessione dei Predicatori. Secondo i risultati della nostra ricerca, il tema che riguarda la presenza di Maria ai piedi della Croce contiene i tre aspetti che negli scritti dei domenicani appaiono frequentemente: l'aspetto morale che sottolinea la fede di Maria nel momento della prova, quello profetico, che indica il compimento delle parole espresse dal Simeone e infine la partecipazione di Maria sia alle sofferenze del Cristo che all'opera della Redenzione. Per poter esprimere meglio il ruolo della Beata Vergine all'opera salvifica di Cristo, autore del "Mariale" utilizza i titoli: Coadiutrice della Redenzione e Socia della Redenzione.

Gli scritti che abbiamo analizzato dimostrano che la questione della partecipazione di Maria al mistero della Croce diventa l'oggetto del crescente interesse sia dei fedeli che dei Frati Predicatori. I primi, per mezzo delle diverse forme della pietà popolare esprimevano la loro venerazione all'Addolorata, i secondi, contemplando il mistero della Croce condividevano durante le prediche i frutti della loro contemplazione.